

LUND UNIVERSITY

Bror Schnittger (1882-1924)

Ersgård, Lars

Published in:
Svenska arkeologer

2020

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ersgård, L. (2020). Bror Schnittger (1882-1924). I A.-S. Gräslund (Red.), *Svenska arkeologer* (Vol. 158, s. 161-167). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi; Vol. 158). Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Svenska arkeologer

Redaktör: Anne-Sofie Gräslund

UPPSALA 2020

Kungl. Gustav Adolfs Akademien
för svensk folkkultur

Bror Schnittger (1882–1924)

Lars Ersgård

Foto: ATA.

Bror Schnittger föddes i Helsingborg 1882 som son till regementsveterinären Johannes Schnittger och Edla Maria Gödecke. Efter avlagd studentexamen vid Malmö Latinskola år 1900 påbörjade han universitetsstudier i Lund och Köpenhamn, där han skaffade sig en bred humanistisk utbildning. Innan han gav sig i kast med fornkunskapen kom studierna först att handla om nordiska språk och litteraturhistoria. 1904 avlade han filosofie kandidatexamen i Lund.

En kortare tid tjänstgjorde Bror Schnittger som amanuens vid Lunds universitets historiska museum, innan han 1907 blev amanuens vid Kungl. Vitterhetsakademien i Stockholm. Hans fortsatta akademiska karriär förlades därefter till Mellansverige, där han kom att knytas till den dynamiska arkeologiska forskarmiljön kring först Knut Stjerna och sedan Oscar Almgren i Uppsala. Här blev han 1910 filosofie licentiat i nordisk fornkunskap och samma år lade han fram sin doktorsavhandling. Denna behandlade stenålder i Malmötrakten och bar titeln *Förhistoriska flintgruvor och kulturlager vid Kvarnby och S. Sallerup i Skåne* (Schnittger 1911a). Schnittger blev därefter utnämnd till docent i nordisk och jämförande fornkunskap vid Stockholms högskola, en tjänst som han innehade från 1910 och fram till 1916. Under denna tid som akademisk lärare i arkeologi i Stockholm blev han handledare för Hanna Rydh, den kvinna han skulle gifta sig med 1919. Hon blev för övrigt den första kvinna i Sverige som disputerade i arkeologi, vilket också skedde 1919. Med Hanna Rydh kom Schnittger att samarbeta i flera av sina projekt, såsom bearbetningen av det stora materialet från grottan Stora Förvar på Gotland och utgrävningen av medeltidsborgen Aranäs i Västergötland.

År 1915 erhöll Schnittger den s.k. Hjertbergska antikvariefattningen vid Statens historiska museum, en tjänst som tillkommit genom en donation i slutet av 1800-talet av protokollssekreteraren och tillika myntsamlaren E. G. Hjert-

berg. I tjänsten ingick chefsansvar för Kungliga Myntkabinettets samlingar. Som antikvarie vid SHM arbetade Schnittger från 1915 och fram till sin död i juni 1924.

Betraktar man Schnittgers samlade vetenskapliga produktion, är det anmärkningsvärt hur många arkeologiska teman han hann med att belysa under sitt korta liv. Hans arbeten uppvisar en ovanligt stor bredd, kronologiskt såväl som geografiskt. De berör i princip alla epoker från stenålder till medeltid, och han rör sig mellan en rad olika landsändar, från Skåne till Gotland till Göta-landskapen.

Den första betydande insatsen kom, som ovan nämnts, att handla om det stora neolitiska boplatsskomplexet vid Kvarnby och Södra Sallerup öster om Malmö, uppmärksammat framför allt på grund av de unika flintgruvorna. De hade upptäckts i slutet av 1800-talet i samband med kritbrytning, och Schnittger blev därmed en av de första som kom att vetenskapligt kartlägga och beskriva dessa lämningar. Redan innan han lade fram sina resultat i doktorsavhandlingen 1910 hade han själv utfört fältarbeten i området.

Efter disputationen kom Schnittger att fortsätta med stenåldersforskning, men nu i en annan del av landet. På 1880-talet hade man upptäckt de omfattande kulturlagren från främst neolitisk tid i grottan Stora Förvar på Stora Karlsö utanför Gotlands västkust, lämningar som blev föremål för arkeolo-

Bror Schnittger utanför grottan Stora Förvar. ATA.

giska undersökningar av Lars Kolmodin och Hjalmar Stolpe mellan åren 1888 och 1893. Bror Schnittger fick nu uppdraget att bearbeta och publicera det stora materialet från dessa undersökningar. 1913 gav han ut en första skrift om denna märkliga lämning, som främst handlade om Karlsöarna och deras naturtopografi (Schnittger 1913a). Dessutom företog han själv kompletterande undersökningar i Stora Förvar. Vid sin död var Schnittger fortfarande sysselsatt med bearbetningen av materialet från grottan, och det blev därför hans hustru Hanna Rydh som långt senare skulle fullfölja projektet (Schnittger & Rydh 1940).

På Gotland undersökte Schnittger även ett större antal skeppsformiga stensättningar, en anläggningskategori som han daterade till sen bronsålder–tidig järnålder.

Parallellt med stenåldersprojekten gav sig Schnittger i kast med en ny fornlämningskategori från en annan tidsepok, nämligen fornborgarna från järnåldern i framför allt Östergötland. Här skulle hans insatser komma att bli banbrytande. Oscar Almgren hade 1906 och 1907 påbörjat undersökningar av Boberget, en av fornborgarna på Vikbolandet, och Schnittger kom att fortsätta detta arbete mellan åren 1908 och 1913. Han företog då utgrävningar inte bara på Boberget utan också i fornborgarna Brudberget, Gullborg och Torsklint. Man hade tidigare trott att dessa anläggningar tillhörde övergångsskedet yngre järnålder–tidig medeltid, men genom Schnittgers undersökningar kunde de ges en betydligt tidigare datering till sen romersk järnålder–början av folkvandringstid. Han kunde även visa att dessa fornborgar inte endast haft rent militära funktioner utan snarare var att betrakta som befästa boplatser och centra för handel och hantverk och sannolikt även kult (Schnittger 1908a och 1913b).

I Östergötland var Schnittger inte endast sysselsatt med fornborgarna på Vikbolandet utan företog mellan åren 1908 och 1913 en rad undersökningar i landskapet, av vilka ett flertal var föranledda av modern exploatering. Ett exempel på hur en sådan undersökning kunde generera ytterligare arkeologiska upptäckter av Schnittger var järnåldersgravfältet på grusåsen Smörkullen vid Alvastra, som man hade börjat schakta bort i början av 1900-talet inför ett förestående järnvägsbygge. 1908 ledde Schnittger detta utgrävningsprojekt, som pågick under många år och där ett antal av Sveriges då verksamma arkeologer kom att avlösa varandra. Han blev emellertid då också en av de första att här uppmärksamma spåren av en neolitisk boplatz, som gjorts ute i en mossmark i närheten av Smörkullen (Schnittger 1908b). Året efter skulle hans kollega Otto Frödin påbörja undersökningen av denna unika boplatz som kom att få namnet »Alvastra påbyggnad» (Browall 2003:143 ff.). År 1911 var Schnittger tillbaka vid Smörkullen och passade då också på att göra en mindre forskningsundersökning i den s.k. Hjässaborgen, en av fornborgarna uppe på krönet av berget Omberg ovanför Smörkullen. Han kunde där konstatera kulturlager, sannolikt från äldre järnålder, liknande dem som han påträffat på borgarna på Vikbolandet (Browall 2003:124). Ännu i slutet av sitt liv arbetade Schnittger med

Bror Schnittger studerar en karta vid sitt arbetsbord på SHM. ATA.

Östergötland och färdigställde kort före sin död en studie över Bjärka-Säbytraktens förhistoria (Schnittger 1926).

Som numismatisk forskare utmärkte sig Schnittger främst genom ett större arbete om gotländska vikingatida silverskatter, vilket han publicerade som meritering inför sin ansökan till antikvarietjänsten vid SHM år 1915. Han behandlade där skatten från Stora Sojdeby, påträffad 1910 i Fole socken, en av de största kända vid den tiden (Schnittger 1915). Schnittgers arbete utgörs till största delen av en utförlig beskrivning av fyndet, bestående av ca 2300 mynt och 51 enheter bitsilver. Den följande analysen är emellertid inte endast rent numismatisk till sin karaktär utan innehåller även ett försök att rekonstruera en vidare kulturhistorisk kontext kring fyndet. Intressant är hans diskussion kring motiven bakom sedvänjan att gräva ner rikedom i jorden, där han argumenterar för en i första hand religiös tolkning av fenomenet.

Något liknande större numismatiskt arbete skulle Schnittger inte hinna med att publicera under sin levnad. Han förberedde en undersökning av Olof Skötkonungs mynt men den blev aldrig utförd. Verksamheten som föreståndare för

Kungliga Myntkabinettet kom han i stället att ägna i första hand åt utställningar och annat praktiskt arbete med samlingarna.

1916 påbörjade Schnittger en arkeologisk undersökning av Aranäs borg, belägen på en udde vid Vänerns södra del. I denna undersökning, som skulle komma att pågå till 1923, deltog även hans blivande hustru Hanna Rydh. Av den till synes välbefästa borgen frilades tornbyggnaden längst ut på udden. Schnittger daterade anläggningen till 1100-tal, vilket dock i enlighet med vad senare undersökningar visat var en alltför tidig datering (Lundqvist & Stibéus 2003). Borgen har av allt att döma uppförts tidigast vid mitten av 1200-talet. Icke desto mindre är Schnittgers och Rydhs undersökning av Aranäsborgen en viktig milstolpe i den moderna svenska borgforskningen. Schnittger hann själv inte med att fullfölja publiceringen av undersökningen; det fick Hanna Rydh göra 1927, tre år efter Schnittgers död (Schnittger & Rydh 1927). Han presenterade dock en längre uppsats i *Fornvännen* om undersökningens mest spektakulära fynd – en välbevarad kittelhjälm från tiden kring 1300 – vilket han satte i samband med borgens siste ägare, Torgils Knutsson (Schnittger 1920 och 1921).

Utöver de ovan nämnda texterna publicerade Schnittger under åren 1911 till 1922 en rad artiklar om olika ämnen. Flera av dessa har en utgångspunkt i hans egna undersökningar i Östergötland, t.ex. den på fornborgen Boberget 1908, där fynd av förhistoriskt, förkolnat bröd påträffades (Schnittger 1908a och 1912a). Andra texter behandlade ett fynd av ett mindre vanligt engelskt 800-talsmynt, hittat i en gravhög i Rimforsa i Östergötland, och rika vapengravar från ett gravfält vid Linga i Södermanland (Schnittger 1912b och 1917). Flera artiklar handlar om hållristningar, och här demonstrerar Schnittger sitt stora intresse för religionshistoriska frågeställningar, när han diskuterar ristningarnas betydelse (Schnittger 1911b, 1922a och 1922b). Vi kunde se ett prov på detta också i den långa texten om myntskatten från Stora Sojdeby. Ytterligare exempel på Schnittgers religionshistoriska intresse är några artiklar om folklig tro – »Storken som livsbringare i våra fäders tro» och »En trolldosa från vikingatiden» (Schnittger 1912 och 1916).

Bror Schnittger var även engagerad i kulturminnesvård och i förmedling av arkeologiska resultat till en intresserad allmänhet. Bl.a. yttrade han sig 1922 om *Den föreslagna lagen ang. kulturminnesvård ur arkeologisk synpunkt* (Schnittger 1922c). Tillsammans med hustrun Hanna gav han ut boken *Där fädrens kummel stå*, som var tänkt att fungera som guide vid exkursioner i Stockholms omgivningar (Schnittger & Rydh 1922).

Schnittgers yrkesverksamma bana kom inte att sträcka sig över mer än ca femton år, men under denna korta tid förefaller han ha varit ständigt aktiv och engagerad inom sitt ämnesområde, först som akademisk lärare och därefter som museiantikvarie. Hans skrifter ger bilden av en arkeolog med ett brett, humanistiskt intresse, något som sannolikt bidrog till att han inte kom att specialisera sig inom en viss epok eller materialkategori. Som T. J. Arne skrev i sitt minnesord år 1924, »var Schnittger en allround man, intresserad för den

mänskliga kulturutvecklingen alltifrån dess första gryning» (Arne 1924:131). Detta kulturhistoriska intresse fick honom också att söka sig utanför Sveriges gränser, på forskningsresor till en rad länder i Europa.

Den tid då Bror Schnittger var verksam, dvs. i huvudsak de två första decennierna av 1900-talet, innebar ett skede av dynamisk förändring såväl för arkeologin som för samhället i stort. Sverige höll på att förändras till en modern industrination med allt vad detta innebar av påverkan på kulturlandskapet och därmed också nya utmaningar för arkeologin. Ämnet var dock nytt som akademisk disciplin och de professionella arkeologerna förhållandevis få. Som en i denna yrkesgrupp fick Schnittger ge sig ut på uppdrag i olika delar av landet, där mycket återstod att utforska i början av 1900-talet. Mycket av det han gjorde har otvivelaktigt karaktären av pionjärinsatser i den meningen att han synliggjorde och skapade en ny kunskapsbas för en rad fornlämningskategorier som då var ofullständigt kända, såsom flintgruvorna utanför Malmö, fornborgarna i Östergötland och de medeltida borgarna i Västergötland.

Bror Schnittgers bortgång i juni 1924 vid endast 42 års ålder innebar ett abrupt slut på ett ovanligt aktivt och mångsidigt yrkesliv. Flera av de projekt, som han igångsatt, kom därför att stanna vid ansatser, ofta endast redovisade i kortare artiklar. Några av de större undersökningarna, såsom grottan Stora Förvar på Gotland och Aranäsborgen i Västergötland var oavslutade vid hans död men kom på ett berömvärt sätt att fullföljas av Schnittgers änka Hanna Rydh.

Referenser

- Arne, Ture J., 1924: Bror Schnittger. *Fornvännen* 19. S. 129–135.
- Lundqvist, Lars & Stibéus, Magnus (red.), 2003: *Aranäsborgen: arkeologisk undersökning 2000*. Kungsbacka.
- Schnittger, Bror, 1908a: Östergötlands fornborgar. *Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening* 1908. S. 29–33.
- 1908b: Mossfynd från stenåldern vid Alvastra. *Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening* 1908. S. 33–35.
- 1911a: Förhistoriska flintgruvor och kulturlager vid Kvarnby och S. Sallerup i Skåne. *Antikvarisk Tidskrift för Sverige* XIX. S. 1–102.
- 1911b: En hällristning i Västergötland. *Fornvännen* 6. S. 196–203.
- 1912a: Några förhistoriska brödfynd. *Fornvännen* 7. S. 1–6.
- 1912b: Några undersökningar å Linga graffält. *Fornvännen* 7. S. 19–35.
- 1912c: En trolldosa från vikingatiden. *Fataburen* 1912. S. 98–109.
- 1913a: *Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö. I*. Stockholm.
- 1913b: Die vorgeschichtlichen Burgwälle in Schweden. *Opuscula Archaeologica Oscari Montelio Septuagenario dicata D. IX. M. Sept. A. MCMXIII*. Stockholm. S. 335–350.
- 1915: Silverskatten från Stora Sojdeby. *Fornvännen* 10. S. 53–116, 189–246.
- 1916: Storken som livsbringare i våra fäders tro. *Fornvännen* 11. S. 104–118.
- 1917: Ett Alfred den stores mynt funnet i svensk jord. *Fornvännen* 12. S. 191–192.
- 1920: Hjälmen från Årnäs. Med en översikt över den medeltida hjälmens förutsättningar och utveckling intill 1400. *Fornvännen* 15. S. 1–22.

- 1921: Ein mittelalterlicher Helm von Årnäs in Schweden. *Zeitschrift für Hist. Waffen- und Kostumkunde* 1921.
- 1922a: En hållristning vid Berga-Tuna i Södermanland jämte några allmänna synpunkter på hållristningsproblematiken. *Fornvännen* 17. S. 77–112.
- 1922b: Hållristningarnas kronologi och betydelse. Ett genmäle till docent Ekholm. *Fornvännen* 17. S. 229–239.
- 1922c: Den föreslagna lagen ang. kulturminnesvård ur arkeologisk synpunkt. *Tidskrift för hembygdsvård* 1922.
- 1926: *Bjärka-Säby under forntiden*. Stockholm.
- Schnittger, Bror & Rydh, Hanna, 1922: *Där fädrens kummel stå. En utfärdsbok för Stockholmstraktens fornlämningar*. Stockholm.
- 1927: *Aranæs: en 1100-talsborg i Västergötland*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Monografiserien N:o 16. Stockholm.
- 1940: *Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Arkeologiska monografier 5. Stockholm.

